

Серія Соціально-педагогічна. Вип.11. – Кам.-Поділ.: "Аксиома", 2009. – С. 130-133.

5. Хохліна О.П. Організація педагогічної роботи у спеціальних закладах освіти на основі системно-структурного підходу // Вісник Луганського нац. ун-ту ім.Т.Г. Шевченка: Педагогічні науки. Частина П. - Луганськ, 2011. - №14(225) травень. – С.75-80.

The article deals with the nature of a personality, the understanding of which is the necessary condition for psychological-pedagogical ensuring of a physically and mentally defective child socialization. For this purpose there are discussed the problems of the relation between the notion “individual”, “personality”, “individuality”, “object and subject of influence” and systematic determination of a personality formation.

Keywords: personality, individual, individuality, socialization, individualization, physically and mentally defective child.

Отримано 25.2.2012

УДК 376:37.011

О.І. Швець

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНКЛЮЗИВНУ ОСВІТУ: ПОГЛЯД ПРАКТИКА

В статті описані проблеми сімей, які виховують дитину з особливими освітніми проблемами. Показана роль батьків в процесі надання допомоги дітям в умовах інклюзивної та спеціальної шкіл.

Ключові слова: інклюзивна школа, соціальний та психологічний супровід батьків, методичне забезпечення.

В статье описаны проблемы семей, которые воспитывают детей с особенными образовательными проблемами. Раскрыта роль родителей в процессе оказания помощи детям в условиях инклюзивной и специальной школ.

Ключевые слова: инклюзивная школа, социальное и психологическое сопровождение родителей, методическое обеспечение.

Стаття 53 Конституції України гарантує кожній дитині право на освіту. На даний час в Україні існує досить розширена мережа спеціальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами. Вона включає в себе ланки дошкільної та шкільної освіти, професійної та трудової підготовки випускників спеціальних закладів. Основним завданням спрямованої роботи на адаптацію дітей з вадами психофізичного розвитку є забезпечення умов для отримання ними фахової підготовки відповідно до рівня їх можливостей. Існуюча система спеціального навчання і виховання орієнтується на державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів. Всі ці заклади у роботі керуються відповідною законодавчою базою: наказом Міністерства освіти і науки України від 15.09.2008 №852 "Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку"; постановою Кабінету Міністрів України від 5 липня 2004 р. №848 "Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та(або) розумового розвитку"; наказом Міністерства освіти і науки України №135 від 13.05.93 р. "Про затвердження Положення про логопедичні пункти системи освіти"; положенням про навчально-реабілітаційний Центр N 325 від 28.08.97; положенням про загальноосвітній інтернатний заклад України N 138 від 13.05.93 р. та ін..

Вибір форми та місця навчання є правом батьків дітей. В зв'язку з їх необізнаністю в області медицини, педагогіки, психології, з відсутністю інформації про спеціальні заклади освіти (як спеціальні загальноосвітні школи, навчально-реабілітаційні центри, так і інклюзивні школи тощо), яка зазвичай передається шляхом спілкування з батьками таких же дітей (інформація яких часто буває хибною), а не засобами масової інформації їм важко зробити правильний вибір навчального закладу для дитини. Тому дуже часто діти з вадами психофізичного розвитку потрапляють на навчання у загальноосвітні школи. Особливо це стосується дітей сільської місцевості, віддалених районів, дітей, які не відвідували дитячі садки, дітей із неблагополучних сімей. Значна консультативно-роз'яснювальна допомога у вирішенні питання вибору навчального закладу для дитини надається місцевій (регіональній) психолого-медико-педагогічній консультації, спеціалісти якої можуть аргументовано пояснити батькам проблеми їх дитини, обґрунтувати потреби у спеціально організованому навчанні (наявність спеціальних програм, форм роботи), додаткових корекційних педагогічних та медичних послуг (наявність у штаті вчителів дефектологів, психологів, логопедів, соціальних педагогів, вузьких медичних спеціалістів), які надаються спеціальними закладами освіти, що є перевагою перед загальноосвітніми школами. Однією з причин вибору навчального

закладу батьками є його місцезнаходження, яке не завжди відповідає місцепроживанню сім'ї. Незручності по підвозу дитини до школи часто лякають батьків, особливо це стосується обох працюючих батьків, які або не встигають завести дитину до початку робочого дня або не можуть вчасно забрати її із закладу [4].

Проблема соціалізації дітей з обмеженими можливостями стає однією з актуальних проблем суспільства. Сьогодні все більша кількість батьків відмовляється віддавати свою дитину, яка має обмежені можливості, в заклади інтернатного типу. Тому перед освітою постає питання створення умов для навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку за місцем проживання тобто відкриття закладів нового типу - інклюзивних шкіл.

З метою реалізації основних положень Конвенції ООН про права дитини, Всесвітньої декларації про збереження виживання, захист і розвиток дітей та Національних програм щодо соціально-педагогічної підтримки дітей з особливостями психофізичного розвитку та їхніх батьків на Україні був впроваджений державний експеримент з інклюзивного навчання цих дітей. Питанням інтеграції присвячено наукові дослідження таких українських та російських науковців як Л. Андрушко, В. Бондаря, А. Колупаєва, М. Малофєєва, С. Миронової, Н. Назарової, М. Сварника, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет, Л. Шипіциної та інших. Український досвід інклюзивної практики пов'язаний з тривалим етапом експериментального і проектного режиму роботи освітніх установ, адаптації освітніх умов під індивідуальні потреби дітей з обмеженими освітніми можливостями. Аналізуючи інклюзивне та інтегративне навчання потрібно наголосити на позитивних сторонах та розуміти наслідки негативних сторін цих процесів, які впливають на дитину з особливими потребами та інших учасників даного процесу [1].

Для повноцінного гармонійного розвитку особистості необхідний ряд певних умов серед яких головне місце займає сім'я. Перебування дитини в середовищі близьких їй людей, в атмосфері любові, розуміння, підтримки здорового психологічного клімату служить гарантією гармонійного розвитку, дозволяє розкрити свої потенційні можливості, почуватися захищеною та потрібною. Батьки радіють дітям, покладають на них багато надій.

Народження в сім'ї дитини інваліда з перших днів життя стає трагедією для батьків та їх родин. Подальший результат умов її життя, розвитку, навчання та соціалізації залежить від відношення батьків до самого факту народження хворої дитини, вибору стилю її виховання, розуміння особливостей та специфіки проблеми, створення психологічного настрою в родині, та відношення оточуючого середовища до проживання в сім'ї дитини з особливостями психофізичного розвитку.

Як показує практика, інвалідність дитини найчастіше сприймається батьками як особиста трагедія. Сім'я проживає в постійному психологічному та емоційному напруженні. Батьків не перестають переслідувати думки про те, що робити далі, куди звертатись, як допомогти, чи можнавилікувати, де взяти на це великі кошти. Особливий тягар лягає на плечі матері, яка найбільше часу перебуває з хворою дитиною. Саме від її витримки, поведінки, настрою та наполегливості залежить доля дитини загальна атмосфера та мікроклімату в родині і навіть в деяких випадках, збереження повноцінної сім'ї, адже, як показує практика, багато батьків із виникненням труднощів такого характеру залишають родини. Розуміння того, що лікування дитини буде довготривалим і не завжди в міру ефективним, а проблема супроводжуватиме все життя, приводить до ізоляції родини від суспільства, обуреннях на оточуюче середовище, зіпсованих відносинах між членами сім'ї та родини постійними фінансовими проблемами, виникненням комплексу вини за народження дитини з проблемами, або навпаки синдрому жертви. Інколи любов та жалість до дитини призводить до черезмірної опіки, мама повністю віддає себе хворій дитині забуваючи про інших членів родини в тому числі дітей, обділяючи їх увагою, теплом, спілкуванням, що призводить до частих конфліктних ситуацій між членами родини.

Таким чином, поява в сім'ї дитини з певними психічними чи фізичними вадами є причиною психологічних стресів батьків. З метою попередження негативних наслідків цієї проблеми, як показує практика зарубіжних країн, сім'ї повинна надаватись допомога соціального педагога, який оперативно має входити в життєву ситуацію і допомогти мобілізувати всі сили на підтримку батьків і дитини [5].

На нашу думку, такий спеціаліст (соціальний педагог) має супроводжувати сім'ю від моменту встановлення немовляті проблемного діагнозу (в деяких випадках, при достовірній діагностиці, навіть в перинатальному періоді його розвитку) коли родина психологічно не готова прийняти таку дитину, особливо коли вона в них перша. Тому, як наслідок, інколи таких діток залишають в пологових будинках, або в подальшому відмовляються від народження другої дитини в почутті страху повторення проблеми.

Результати досліджень свідчать, що на сьогоднішній день залишається досить багато невирішених проблем, що стосуються дітей з вадами психофізичного розвитку та їх сімей, а саме:

- постійний соціально-психологічний супровід сім'ї;
- належне медичне обслуговування дитини-інваліда;
- оздоровлення дітей та їх сімей;
- безкоштовне забезпечення відповідним обладнанням;
- забезпечення спеціальними транспортними засобами та доступом до місць громадського призначення;

- створення відповідних умов для навчання та виховання дітей з особливими освітніми проблемами;
- місцезнаходження спеціального закладу для навчання відповідно до місця проживання дитини;
- працевлаштування [2].

Запровадження інклюзивного навчання, як пріоритетного напрямку освіти для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, передбачає максимальне залучення батьків до навчально-виховного процесу. Активна, вмотивована, ціннісно-зорієнтована і педагогічно керована участь батьків у навчально-виховному процесі сприяє зменшенню їхніх тривог, мобілізує сили на щоденне і перспективне досягнення успіху у роботі з дитиною, надає впевненості у своїх силах відбивається на результатах спільних дій, адже батьки і діти це єдина динамічна система, яка взаємодіє з оточуючим середовищем та протистоїть неблагоприємним зовнішнім обставинам [4].

Досягнення результатів корекційної роботи з дітьми з вадами психофізичного розвитку великою мірою залежить також від рівня мотиваційної діяльності батьків та їх тісної співпраці зі спеціалістами вибраного навчального закладу. Від рівня освідченості членів родини де виховується дитина з особливими освітніми проблемами їх загальнокультурного рівня, взаємовідносин між членами родини, наявністю шкідливих звичок, стану їх фізичного та психічного здоров'я. Велике значення мають матеріально-побутові умови проживання сім'ї (в деяких випадках спроможність одного із членів родини матеріально утримувати сім'ю для того, щоб інший міг повністю присвятити себе хворій дитині, що в свою чергу дозволить періодично відвідувати уроки, бути присутнім на проведенні корекційно-розвиткових занять, отримувати консультаційну допомогу вузьких спеціалістів, приймати участь у проведенні виховних заходів, батьківських зборів, семінарів, активно співпрацювати з адміністрацією закладу.

Як показує практика, сім'ї в яких ряд цих умов знаходиться на високому рівні, мають найбільший рівень мотивації у відношенні співпраці із спеціалістами та адміністрацією навчального закладу. Вони адекватно оцінюють проблему у розвитку їх дитини, усвідомлюють значення та необхідність корекційної роботи, якої потребує їх дитина, сумлінно виконують усі рекомендації надані спеціалістами.

Відсутність будь якої з умов, а особливо матеріально побутової, коли батьки розуміють значущість проблеми дитини, її потребу у допомозі спеціалістів, та не можуть приділяти дитині значної уваги через недолік часу пов'язаний із роботою (без чого не можливе їх матеріальне становище). Такі сім'ї можна віднести до середнього рівня мотивації. Вони появляються у школі лише вранці коли приводять

дитину, і зазвичай у вечері коли забирають. Ні в той і ні в інший час із спеціалістами не пересікаються, в кращому випадку спілкуються по телефону.

Найбільш складну категорію батьків складають сім'ї у яких відсутня адекватна оцінка проблеми їх дитини, вони не бачать потреби у співпраці в здійсненні корекційної роботи, не сприймають критичних зауважень. Це в основному, малозабезпечені, неблагополучні сім'ї. Працювати з ними досить важко. Що відповідно не дає очікуваних результатів у роботі. Як правило батьки таких дітей віддають перевага закладам інтернатного типу. Де діти на протязі усього навчання знаходяться на частковому державному забезпеченні.

Метою інклюзивних закладів освіти є :

- кваліфікаційна консультативно-роз'яснювальна робота сім'ям дітей з особливими освітніми потребами;
- спроможність навчального закладу надати дитині ряд корекційних послуг різними вузькими спеціалістами (логопедом, психологом, соціальним педагогом, медичним персоналом);
- забезпечення загальноосвітнім інклюзивним закладом сприятливого психологічного клімату в колективі учнів, учителів та батьків здорових дітей;
- можливість забезпечити дітей відповідним спеціальним обладнанням для дітей з вадами слуху та зору, пандусами безбар'єрними пристосованими приміщеннями, спеціальними партами для дітей з ДЦП тощо;
- створення умов для активної участі батьків у навчально-виховному процесі;
- тісна співпраця між батьками, спеціалістами (вчителями, вихователями, медиками, психологом, соціальним педагогом), дітьми;
- надавати, за необхідністю, психологічну підтримку сім'ям де виховуються діти з вадами психофізичного розвитку.

В літературі описано мало досліджень, щодо батьківського досвіду пов'язаного з інклюзивним навчанням їх дітей, оскільки в Україні такий напрям в розвитку спеціальної освіти почав розвиватись зовсім недавно. Досвід роботи інклюзивних шкіл ще не описаний, немає спеціальних навчальних програм, розрахованих на навчання дітей з ООП в умовах інклюзивних шкіл. Педагогічний персонал шкіл з інклюзивними класами немає достатньої обізнаності з питань потреб дітей та методик роботи з ними, такі заклади, ще не достатньо забезпечені матеріально-технічним обладнанням потрібним для проведення освітнього та корекційного процесів. Ці проблеми розуміють батьки і тому перед ними виникає дилема віддавати дитину в загальноосвітню інклюзивну школу де вона буде знаходитись серед здорових однолітків, почувати себе повносправним членом суспільства, чи все таки зупинитись на спеціальній школі, де налагоджена система

освіти, присутнє відповідне спеціальне обладнання, спеціалісти з великим досвідом роботи з такими дітьми і роль батьків у навчально-виховному процесі є не настільки значною, що за певних умов влаштовує батьків.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І., Синьов В.М. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шлях від інституалізації до інтеграції // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: серія соціально-педагогічна. Вип. XII / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 462 с.
2. Діти з особливими потребами в школі: Психолого-педагогічний супровід / Ольга Романова та ін. – К.: Шкільний світ, 2011. – 128 с.
3. Діти з особливими потребами у початковій школі: поради батькам: Книга 3 / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка – К.: Науковий світ, 2006. – 212 с.
4. Дети с недостатками развития: Книга в помощь родителям / Под ред. Д.В. Колесова – М.: Педагогика, 1998 – 240 с.
5. Соціальна педагогіка. Підручник / За ред. Капської А. – К.: - 2006. – 468 с.

The article described the problems families raising a child with special educational problems. Shows the role of parents in the process of providing assistance to children in inclusive and special schools.

Keywords: inclusive school, social and psychological support of parents, educational software

Отримано 22.2.2012